

FARUK BİLİCİ, *L'expédition d'Égypte, Alexandrie et les Ottomans L'autre histoire*, Centre d'Études Alexandrines, Alexandrie, 2017, 362 sayfa, ISBN: 978-2-111-39028-7.

Uzun yıllardan beri Paris'te, INALCO'da (l'Institut national des langues et civilisations orientales) "études ottomanes et histoire turque", Osmanlı Araştırmaları ve Türk Tarihi kürsüsünde akademik çalışmalarını sürdüren Prof. Dr. Faruk Bilici Osmanlı-Fransız ilişkileri konusunda yapmış olduğu önemli çalışmalara bir yenisini daha ekleyerek, bu kez "*L'expédition d'Égypte, Alexandrie et les Ottomans: l'autre histoire [Mısır Seferi, İskenderiye ve Osmanlılar: Öteki Tarih]*" adlı yeni çalışmasıyla İskenderiye'yi merkez alarak Napolyon'un Mısır Seferi'ne dair farklı bir bakış açısı ortaya koyuyor.

Yazarın 2013-2015 yılları arasında CNRS (Le Centre national de la recherche scientifique) tarafından desteklenen ve İskenderiye'de CEAlex (le Centre d'Études Alexandrine) nezdinde yaptığı çalışmaların bir ürünü olarak ortaya çıkan bu eser giriş, beş bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Bilici, "Giriş" kısmında Batı tarihçiliğinin Mısır Seferi'ni genellikle İngilizlerin Mısır'daki çıkarları nedeniyle bir "*Fransa-İngiltere meselesi*", daha da kötüsü Osmanlı Devleti'ni hesaba katmadan, "*Fransız tüccarlarına kötü muamele eden Mısır Memlûklularına karşı bir harekât*" olarak algılama eğiliminde olduğunu eleştirerek bunun kaynağının Fransa'nın askeri, siyasi ve ideolojik propagandaları olduğunu ifade etmektedir. Diğer yandan, İngilizler için Fransa'nın Mısır'dan çıkarılmasının bir "*İngiliz Meselesi*" olarak görülerek, Osmanlıların sadece yardımcı bir unsur olarak algılandığını da eleştirerek bu bakış açısının Mısır Seferi'nin doğru bir şekilde tahlil edilmesini engellediğini belirtmektedir. Bu bağlamda yazar, çalışmasının hedefini bu dönemde önemli gelişmelere sahne olan İskenderiye'yi merkeze alarak Mısır Seferi'nin Osmanlılar tarafından nasıl görüldüğüne dair "*öteki tarih*" ortaya koymak şeklinde ifade etmektedir. Giriş kısmında çalışmada kullanılan arşiv ve kütüphanelerdeki belgeler ve Mısır Seferi'ne dair dönemin Arapça ve Türkçe kaynakları değerlendirilmiş ve vakanüvislerin ve diğer Osmanlı tarih yazarlarının eserleri tahlil edilmiştir. [s. 11-18]

"*Fransa, İskenderiye ve Osmanlı İmparatorluğu*" adlı birinci bölümde, ilk olarak Campo Formio Antlaşması (18 Ekim 1797) sonrasında Venedik'e ait Yedi Ada'nın Fransa'nın eline geçmesi ve bu şekilde Fransa'nın bölgede kazanmış olduğu etkin konum karşısında Osmanlı devlet adamlarının yaklaşan tehlikenin farkında olduğu özellikle Reisülküttap Ahmet Atuf Efendi'nin raporları üzerinden değerlendirilmektedir. Ayrıca İstanbul'daki Rus Elçiliği'nin, Fransa'nın bölgede giderek genişleyen etkinliği konusunda Babiali'ye uyarılarına da değinen yazar, takip eden kısımlarda III. Selim'in Paris'e gönderdiği elçisi Morali Seyyid Ali Efendi'nin Fransa'daki etkisiz faaliyetleri ve Osmanlı devlet adamlarının Fransa'nın niyetini anlamaya yönelik çabaları üzerinde durmaktadır. Babiali'nin yaklaşan tehlikenin farkında olarak özellikle Mısır'da gerekli tedbirleri almaya çalıştığını; ancak bu tedbirler için "*oldukça geç kalındığı*"nı örnekler ile açıklayan yazar, özellikle Malta'nın

işgali sonrasında Babiali'den gelen tepki üzerinde durarak bu döneme kadar Osmanlıların kadim dost “*Fransa’dan gelecek bu şekilde bir askeri harekâta inanmakta ne kadar zorlandığını*” analiz etmektedir. [s. 19-39]

“*Osmanlılar ve İskenderiye’nin İşgali*” adlı ikinci bölümde Babiali’nin, Fransız donanmasının 1 Temmuz 1798’den itibaren İskenderiye’ye çıkarma yapmasına dair haberleri Paris’teki elçisi Seyyid Ali Efendi’den değil de Larnaka’daki Fransız konsolosu vasıtası ile almasından bahseden yazar, Osmanlıların gerekli tüm tedbirleri almak üzere yoğun bir faaliyet içine girdiğini belirtmektedir. Bu süreçte İstanbul’da işgal haberine itibar edilmekte zorlanılması hususuna da değinen Bilici, İskenderiye’nin işgali karşısında Sultan Selim’in gösterdiği tepkiyi bizzat sultanın yazdığı şüirler üzerinden tahlil ederek Ahmet Vasıf Efendi’nin *Tesliyet-nâme’si* örneğinde Mısır’ın Fransızlar tarafından işgalinin nasıl algılandığını ortaya koymuştur. Takip eden bölümde, bu defa Mısır’da olup bitene odaklanan yazar, İngilizlerin 27 Haziran 1798’de İskenderiye’ye gelerek Fransızlara karşı tedbirler almaya çalışmasını, diğer taraftan da Mısır Valisi Ebubekir Paşa’nın gelişmeler karşısındaki yetersiz çabalarını incelemektedir. 1 Temmuz 1798 itibarı ile Fransızların karaya çıkması ile başlayan işgal karşısında Osmanlıların tepkisini Cevdet Tarihi’nden alıntılar yaparak değerlendiren Bilici, Babiali’nin, “*Fransız donanmasının Osmanlı Devleti için İskenderiye’ye çıktığı*” şeklindeki propagandasını engellemek, Mısır’da Fransızlara karşı tüm hazırlıkları yapmak ve bu iddiaları yalanlamak için Ahmed Erîb Bey’i Mısır’a göndermesi sürecini tahlil etmektedir. Fransızların işgali meşrulaştırmaya yönelik propagandalarının Sultan Selim’de neden olduğu rahatsızlığı da inceleyen yazar, Osmanlı birliklerinin Bonapart’ın modern, donanımlı ve eğitilmiş ordusu karşısında dağılması, Osmanlı-İngiliz askeri ittifakının ortaya çıkması ve bu ittifak için alınan tedbirlerden bahsetmektedir. Bilici, bu bölümde son olarak Sultan Selim’in, askeri yeteneğinden istifade etmek istediği Cezzar Ahmed Paşa’dan taleplerini de incelemiştir. [s. 41-55]

Yazar, “*İskenderiye ve Osmanlıların Fransızlara Karşı Topyekûn Savaşı*” adlı bölümde, öncelikle Ebukır’da Fransız donanmasının İngiliz donanması tarafından 2 Ağustos 1798’de yenilmesi ile ilgili haberlerin İstanbul’a nasıl ulaştığını ve Sultan Selim’in tepkisini ortaya koymaktadır. Daha sonra 30 Ağustos’ta, Mısır’daki başarısızlığın faturasının çıkarıldığı Sadrazam İzzed Mehmed Paşa’nın azli ve yerine Yusuf Ziya Paşa’nın getirilmesiyle devletin zirvesindeki değişikliği inceler. İzzed Mehmed Paşa’nın kariyerini uzun uzun değerlendiren yazar, paşanın görevden alınmasının nedenini Mısır Seferi ile ilişkilendirmekte ve bu dönemde göstermiş olduğu etkisiz idarede aramaktadır. İzzed Mehmed Paşa’nın görevden alınmasında “*Fransız yanlısı*” gösterilmesinin de etkili olduğu; lakin paşanın bu süreçte tarafsız kalmayı tercih ettiği belirtilmektedir. Bilici, Yusuf Ziya Paşa’nın sadarete gelişinin asıl nedeninin Mısır’ın işgali olduğunu belirterek “*imparatorluğun ve halifelüğün prestijini*” zedeleyen bu olayın devletin en önemli meselesi olarak algılandığını ifade etmektedir. Yazar, Napolyon’un Mısır’daki propagandaları karşısında Babiali’nin meseleyi bir “*İslam davasına*

dönüştürme” sürecine değinmekte ve Sultan Selim’in Mısır’ın işgali karşısında gösterdiği diplomatik ve askeri tepkinin yanı sıra “*halifelğin*” gücünden istifade ile “*ideolojik/dinsel*” bir savaşı da başlatması sürecini incelemektedir. Bu çerçevede, Osmanlıların karşı propaganda faaliyetleri Hasan İzzeddin’in *Zıyaname* adlı eseri ve İstanbul’dan gönderilen pek çok Arapça ve Türkçe mektup üzerinden ortaya konulmaktadır. Bilici, bu mektuplarda özellikle Fransızların “*Allah ve din*”e karşı olan tutumlarının vurgulandığını ifade ederek “*din düşmanı Fransızlara*” karşı savaşmanın farz olduğunu belirten Sultan Selim’in tüm Müslümanları kendi gölgesi altında toplanmaya davet etmesinden bahsederek, ilk defa Küçük Kaynarca ile gündeme gelen “*halifelik*” kavramının Bonapart’ın planlarını engellemek üzere İngilizler tarafından da kullanılmak istendiğini belirtmektedir. [s. 64-76].

Osmanlı ülkesindeki Fransız vatandaşlarının işgal sonrasındaki durumlarını da ele alan Bilici, Fransızların Mısır’a yönelik hareketlerinin İstanbul’da ve imparatorluğun diğer limanlarında bulunan Fransızlara nasıl yansıdığını ve özellikle Babıali’nin Fransızlara karşı olan tutumunun İngiliz ve Rus sefaretlerinin de etkisi ile sertleşmesini tahlil etmektedir. Devamında Fransız Maslahat-Güzârı Ruffin ve elçilik çalışanlarının Yedikule’ye hapsedilmesi ve İstanbul ve diğer limanlardaki Fransızlara karşı alınan tedbirleri incelemektedir. Osmanlı Devleti’nin hangi şartlar altında Rusya ve İngiltere ile ittifak yapmaya çalıştığını da tahlil eden Bilici, bu süreci 5 Nisan 1798 tarihli harp meclisi toplantılarında devlet adamlarının ortaya koyduğu görüşler üzerinden değerlendirmektedir. Arkasından da, Rusya’nın Fransız karşıtı politikalarından bahsederek 28 Temmuz-23 Aralık 1798 tarihleri arasında devam eden müzakereler sonucunda Osmanlı-Rus ittifakının ortaya çıkışını ve Rusların bu ittifaktan beklentilerini mercek altına almaktadır. Bu ittifakın bir neticesi olarak, müttefik Osmanlı-Rus donanmasının Akdeniz’e açılmasından ve fetihlerinden bahsederek Adriyatik’te insiyatifin Rusya’ya geçmesi ve 2 Nisan 1800 tarihli anlaşma ile Yedi Ada Cumhuriyeti’nin kurulması sürecini incelemektedir. Bilici, Rusya’ya önemli kazanımlar sağlayan bu ittifakın Osmanlılar için 19. yüzyılda her zaman başvurulacak “*Avrupa denge siyasetinin*” bir örneğini ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Yazar, bu bölümde son olarak “*Mısır’a karşı kim önce harekete geçecek*” sorusuna karşı ibrenin öncelikle Cezzar Ahmet Paşa’dan yana kaymasını, devletin Ahmet Paşa’ya olan güvensizliğinden dolayı İbrahim Paşa’nın Osmanlı askeri harekâtının başına getirilme sürecini ve nihayetinde İbrahim Paşa’nın yerine Yusuf Ziya Paşa’nın serasker tayin edilmesini inceleyerek bu gelişmeleri “*Osmanlıların içinde bulunduğu çaresiz durumun*” yansımaları olarak değerlendirmektedir. [s. 76-99]

Çalışmanın “*Ebukır’da Osmanlı Mağlubiyetinden İskenderiye’nin Yeniden Fethine*” adlı üçüncü bölümünde ilk olarak İskenderiye açıklarında yapılan Osmanlı-Fransız savaşında Osmanlı donanmasının rolü ele alınmaktadır. Bilici, Osmanlı donanmasında Avrupalı uzmanların nezaretinde yapılan modernleştirme faaliyetlerinden de bahsederek, Osmanlı donanmasının daha çok müttefik Rus donanması ile Yunan Adalarının ele geçirilmesinde görev yaptığını; buna karşın Ebukır’da Fransız donanmasının yok edilmesinde herhangi

bir rolü olmadığını ve daha çok birliklerin ve cephanenin naklinde faal olduğunu belirtmektedir. Bonapart'ın Ebukır'da Osmanlı ordusu karşısındaki zaferini Mısır Seferi'nin ikinci dönemini başlatan bir gelişme olarak kabul eden yazar, devamında Ebukır'ın Fransız işgalinden önceki ve Fransız donanmasının imha edilmesi sonrasındaki durumunu inceleyerek Fransızların müttefik Osmanlı-İngiliz donanmasına karşı aldığı tedbirlere, Osmanlı kara ordusu ve donanmasının eş zamanlı olarak Ebukır'a doğru hareket etmesine ve savaşa ilişkin diğer planlamalara da yer vermektedir. Osmanlıların, Napolyon'un Suriye'den dönmeden evvel İskenderiye'yi ele geçirme planları yapmasına karşın Osmanlı donanmasının hazırlıklarının oldukça yavaş devam etmesinden dolayı harekâtın baharda; Ebukır'a çıkartmanın ise ancak 17 Temmuz 1799'da başlayabildiğini belirtmektedir. Bilici, Osmanlı ordusunun Fransızlar karşısındaki ilk başarılarına rağmen 25 Temmuz'da Ebukır Savaşı'ndaki mağlubiyetine, bu mağlubiyetin Osmanlı ve Fransız tarafındaki akislerine ve Osmanlı-Fransız müzakerelerinin başlamasına değinmektedir. [s. 101-119]

Yazar El Ariş'i incelediği kısımda, Osmanlıların Rusya ile ittifak yaparak ortaya koydukları denge siyasetinin bu kez Fransızların İskenderiye'den tahliye edilmesi sürecinde yeniden ortaya çıkmasını ele almıştır. Mısır Seferi üzerinde çalışan tüm tarihçilerin bu süreçte Sultan Selim'i göz ardı ettiğini; ancak İngiliz diplomasisine güvenmeyen ve meseleyi "*sadece Babali'nin bir sorunu*" olarak gören sultanın Osmanlı Devleti adına bu krizden mümkün mertebe kazançlı çıkmak için aktif bir siyaset izlediğini, hatta Rusları ve İngilizleri meseleye dâhil etmeden meseleyi bir an önce çözmeye çalıştığını belirtmektedir. Daha sonra Mısır'ın tahliyesi için öncelikle İngiliz ve Fransız temsilcileri arasında başlayan müzakereleri ve 23 Ocak 1800 tarihli El-Ariş Antlaşması ile Fransızların El-Ariş'i Osmanlılara teslim etmesini inceleyen Bilici, bu zaferin Osmanlı tarafındaki yansımalarını ortaya koymaktadır. İngiliz hükümetinin, onayına sunulmadan imza edilen El-Ariş'ten duyduğu rahatsızlığa, İngilizlerin Mısır'a asker çıkarma hazırlıkları yapmasına ve Osmanlıların 21 Mart 1800'de Heliopolis'teki yenilgilerine dair detaylara girmeyerek Fransızlara karşı kurulan Osmanlı-İngiliz ittifakı hakkında bilgiler veren yazar, takip eden bölümde Heliopolis yenilgisi sonrasındaki gelişmelere odaklanmıştır. Burada müttefik Osmanlı-İngiliz ordusunun yaptığı hazırlıklara, donanmanın Mısır'a hareket etmesine ve İngiliz donanmasının Ebukır'a yaptığı çıkarmaya dair detaylara değinmektedir. 21 Mart 1800'de İngilizler ile Fransızlar arasında vuku bulan Canope Savaşı'nın öneminde de işaret eden Bilici, İskenderiye'ye yönelik Osmanlı askeri harekâtına dair detayların yanı sıra, mevcut tarih yazımında İskenderiye'nin ele geçirilmesinde Osmanlıların rolünün meselenin bir İngiliz-Fransız sorunu olarak görülmesinden dolayı göz ardı edildiği tespitini yapmaktadır. Yazar devamında, İngiliz-Osmanlı müttefik güçlerinin Rahmaniye ve Reşid'i ele geçirmeleri (16 Nisan, 9 Mayıs 1800) ve Yusuf Ziya Paşa'nın Yafa'dan hareketle Mısır'a ulaşması ve müttefik kuvvetlerin Fransızlara karşı başarıları üzerinde durmuştur. Bu süreçte Fransızların Mısır'dan tahliyesi konusunda yapılan düzenlemelerin yanında,

İskenderiye'nin tahkimatı ve korunması için yapılması gerekenler ile şehrin Fransızlar tarafından tahliye edilmesi ve Osmanlılara teslim etmelerini incelemektedir. Burada son olarak başarının imparatorluktaki yansımalarına vurgu yapan yazar, Sultan Selim adına “*Gazi Halife Sultan*” olarak ülkedeki tüm camilerde hutbeler okutulduğunu; bu vesile ile pek çok şairin ve tarihçinin şiirler yazdığını, bu metinlerde Sultan Selim'in “*ikinci bir İskender*” ve “*İkinci Bir Yavuz Sultan Selim*” olarak görüldüğünü belirterek Sultan Selim için yazılan divanlardan örnekler ortaya koymuştur. [s. 120-149].

Mısır Seferi sonrasında Memlûkların akıbetinden de söz eden Bilici, uzun zamandan beri İstanbul ile anlaşmazlık halinde olan ve kolaylıkla taraf değiştiren Memlûk beylerinin gücünü kırmak üzere Kethüda Osman Efendi'nin Mısır'a gönderilmesini ele almakta ve devletin Memlûk beylerini tasfiye etmek için ortaya koyduğu tasarımlara değinmektedir. Yazar, bazı beylerin İngilizlere sığınması ile meselenin bir “*Osmanlı-İngiliz çatışmasına*” dönüşmesinin de altını çizerek Mısır'da güçlü bir Osmanlı idaresi istemeyen İngilizlerin Memlûk beylerine yönelik politika değişikliklerini “*İngiltere'nin Mısır'ın geleceğine yönelik planlarının*” bir yansıması olarak değerlendirmektedir. Bu bölümün son başlığında, Fransız işgali sonrasında ülkede Osmanlı idaresinin yeniden tesis edilmesine, bu bağlamda yapılan atamalara ve Mısır'ın güvenliği için alınması gereken tedbirlere dair bilgiler verilmektedir. Bu çerçevede Bilici, özellikle İskenderiye Kalesi'nin tamiri, bunun için gerekli harcamaların hangi kaynaklar ile yapılabileceğine dair arayışları da ortaya koymuştur. Burada Hurşid Ahmed Paşa'nın İskenderiye'nin idaresinden ve savunulmasından sorumlu olarak Mehmed Ali Paşa'nın idaresine kadar Mısır'da kalmasını irdeleyen yazar, bu süreçte Osmanlı ve İngiliz birliklerine ev sahipliği yapan İskenderiye'nin Hüseyin Paşa'nın gözünde Mısır'da yapılacak reformlar için bir laboratuvar olarak görüldüğünü kaydetmektedir. [s. 149-158]

Bilici, “*Sefer Döneminde İskenderiye*” adlı son bölümde İskenderiye'nin Mısır Seferi'ndeki durumunu incelemektedir. Burada ilk önce İskenderiye'nin stratejik ve ticari önemine değinen yazar öncelikle şehrin Mısır Seferi öncesindeki vaziyetine dair bir portre çizmektedir. Bu bağlamda, İskenderiye'nin 18. yüzyılın sonundaki durumunu ele alarak şehrin bir gerileme içinde olup olmadığını sefere tanık olanların verdiği bilgilerden hareketle ortaya koymuştur. Kaynaklarda geçen nüfus verilerini analiz ederek şehrin ortalama nüfusunu bulmaya çalışan Bilici, oldukça kozmopolit bir nüfus yapısına sahip olmasına karşın nüfusun 17-18. yüzyıllar için gerileme eğilimi gösterdiğini belirtmektedir. Bu demografik gerilemeye karşın, şehrin iktisadi ehemmiyetinin artarak devam ettiğini yine veriler üzerinden gösteren yazar, İskenderiye'nin özellikle İstanbul'a gönderilen hububat ve Osmanlı donanmasının ihtiyaç duyduğu pek çok ürün açısından sahip olduğu stratejik önemi de vurgulamıştır. [s. 160-166]

Bu bölümün bir diğer kısmında Bilici, şehrin “*su sorunu*”na işaret etmektedir. Burada konuyu İskenderiye'ye su sağlayan kanallar, kuyular ve şehrin tarım alanlarını deniz

suyundan ayrı tutmaya çalışan bentler üzerinden inceleyerek, bu iki hususun İskenderiye’de idareciler ve halkın başlıca meşgalesi olduğunu belirtmektedir. Bu yapılarda zamanla görülen bozulmaların şehrin gerilemesinin diğer bir nedeni olduğunu belirten Bilici, bu bozulmadan özellikle pirinç tarımının etkilendiğini yöre halkının şikâyetleri üzerinden ortaya koymaktadır. Su yapıları ile ilgili olarak Mariout Gölü’nde İngilizler tarafından açılan kanalın, neden olduğu çevresel felakete rağmen bölgedeki çalışmaların ilki olduğunu ve Fransızların bölgeden çıkarılmasından sonra Mehmet Salih Efendi’nin İsveçli mühendis Rhodé’nin öncülüğünde İskenderiye’de yoğun bir faaliyet yürüttüğünü; ancak 1803 yılına kadar yapılan pek çok işin bu tarihte Memlûk beyleri arasındaki çatışmalar nedeniyle tahrip olduğunu ortaya koymaktadır. Takip eden başlıkta Bilici, Rum ve Kıpti patrikliklerine; bir sinagoga ve pek çok Avrupalı devletin temsilciliğine ev sahipliği yapan İskenderiye’nin “kurumsal yapısını”, çalışmada kullanılan Osmanlı ve Fransız arşiv belgelerinin yanı sıra İskenderiye kadı mahkemesine ait defterler üzerinden incelemektedir. Bu defterlerden 1789-1804 yıllarını kapsayan son ikisinden istifade ile özellikle kadılık kurumu üzerinde merkez-taşra arasında yaşanan çatışmayı ortaya koymuştur. Bunun yanında, Fransızların işgal döneminde tuttukları kayıtlar üzerinden de İskenderiye’deki dini yapıların analizi eden yazar, işgal döneminde neredeyse tamamı vakıflar vasıtası ile idare edilen dini yapıların durumunu ve Bonapart’ın ve ondan sonra Kléber’in yörede İslam kurumlarına karşı olan politikalarını incelemektedir. [s. 166-179]

Bu bölümde Bilici son olarak İskenderiye’nin savunma sistemi açısından sergilediği manzarayı Osmanlı ve Fransız kaynakları üzerinden değerlendirmeye alarak, 1770’teki Çeşme Baskını’ndan sonraya denk gelen tahkimat faaliyetleri çerçevesinde İskenderiye’de surların tamirine 1788’den itibaren başlanıldığını belirtmektedir. Arkasından da Fransızların üç yıllık işgal döneminde şehrin tahkimatı için yapmış oldukları faaliyetleri arşivlerden elde ettiği belge ve planlar üzerinden ortaya koyan yazar, üç yıllık Fransız işgalinin İskenderiye’ye gerek fikir gerekse de proje bazında önemli katkılar yaptığını, Osmanlı idaresinin de işgal döneminden sonra bu bağlamda yoğun bir faaliyet içine girdiğini; ancak bunların meyvesinin bir başkasına, yani Mehmed Ali Paşa’ya nasip olduğunu ortaya koymuştur. [s. 179-192]

Faruk Bilici “Sonuç” bölümünde, Bonapart’ın Mısır Seferi’nin sonuçlarına dair tespitler yapmıştır. Bu bağlamda, kısa sürmesine rağmen (Temmuz 1798-Eylül 1801) seferin, Osmanlı İmparatorluğu’nun ve genel olarak Orta Doğu’nun siyasi, sosyal ve ekonomik dengesinde önemli değişimlere ve Avrupa siyasetinin dikkatini Doğu Akdeniz’e çevirmesine neden olduğunu belirtmiştir. Seferin, İngiltere’yi zayıflatmak yerine, bu ülkeyi Doğu Akdeniz’de yeni bir güç olarak Osmanlı Devleti’nin “hamisi” konumuna yükselttiğini ifade eden Bilici, Direktuar, Bonapart ve Talleyrand’ın Mısır halkının, ulemanın ve özellikle de Babıali’nin Mısır’daki etkisini küçümsediği tespitini de yapmaktadır. Bu çerçevede seferi, Osmanlı-Fransız kadim dostluğuna vurduğu darbe nedeniyle imparatorluğun dağılma

sürecini başlatan bir gelişme olarak değerlendirmektedir. Bilici, “*Halife Sultan’ın kutsal yerleri koruyamadığını gösteren*” Mısır Seferi’nin Osmanlıların, Arap ve Müslüman dünyasındaki prestijini zayıflattığı tespitini yapmaktadır. Bu bağlamda, 18. yüzyılda Balkanlar ve Anadolu’da Osmanlı otoritesinde görülen zayıflamanın Mısır Seferi ile daha da belirgin bir hale geldiğini ifade etmiştir. Osmanlı ordusunun Mısır’daki başarısızlığını Sultan Selim’in askeri reformlarının henüz tamamlanamamış olmasına da bağlayan Bilici, Osmanlı tarih yazımında Mısır Seferi’nin “*bilimsel*” tarafının göz ardı edilmesini Târih-i Cevdet üzerinden göstererek, Cevdet Paşa’nın sadece seferin askeri cephesini ön plana çıkarmasını, yani “*Fransız Ordularının disiplini ve teknolojisini; Bonapart, Caffarelli, Kléber ve Murat gibi askerleri yüceltmeyi*” tercih etmesini eleştirmektedir. Son olarak, Mısır’daki karışıklıkların Mehmed Ali Paşa’nın idaresine kadar devam ettiğini belirten yazar, seferin özellikle İskenderiye’yi bir kez daha ön plana çıkardığını, Osmanlıların seferden sonra şehre yönelik set, kale, liman, kanal ve sarnıç gibi altyapı hamlelerinin Hüseyin Paşa’nın ölümü ile kesintiye uğradığını ve bu hamlelerin Mehmed Ali Paşa tarafından gerçekleştirildiğini kaydetmiştir. [s. 193-198]

Bu şekilde tahlil edilebilecek bu ana bölümlerin yanında Bilici, eserin önemli bir kısmını oluşturan ekler kısmında 14’ü Başbakanlık Osmanlı Arşivi, 2’si Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve Kütüphanesi ve 2’si de Bulgar Milli Kütüphanesi’nden olmak üzere 18 Osmanlıca belgenin transkripsiyonunu ve bu belgelerin Fransızca tercümelerini yapmıştır. Yazar bu belgelerin seçilmesinin amacını “*Osmanlıların, Mısır’ın İlgali karşısında gösterdikleri tepkinin değişik merhalelerini göstermek*” olarak ifade etmiştir.[s. 199-321].

Genel olarak değerlendirildiğinde Bilici’nin büyük oranda Osmanlı arşiv kaynaklarını kullanarak Fransızca kaleme aldığı bu çalışmanın, Mısır Seferi’ne dair mevcut tarih yazımında ihmal edilen “*Osmanlı tarafı*”nın anlaşılması için önemli katkılar yaptığı söylenebilir. Bu bağlamda, öncelikle kadim Osmanlı-Fransız dostluğuna darbe vuran, bölgedeki çıkarları zedelenen İngiltere’nin müdahalesi ile de bir İngiliz-Fransız çatışmasına dönüşen ve Osmanlı Devleti’nin Rusya ile ittifak yaparak Rusya’nın Osmanlı coğrafyasındaki nüfuzunu artıran bir gelişme olarak Mısır Seferi’nin pek çok değişik boyutu olduğunu söylemek mümkündür.

Bilici bu eseri ile Batı tarih yazımında göz ardı edilen Osmanlıların işgal karşısında gösterdikleri diplomatik, askeri ve ideolojik tepkiyi bizzat Osmanlı kaynakları üzerinden inceleyerek seferin Mısır’a olan etkisini İskenderiye örneği üzerinden ortaya koymuştur. Bilici, çalışmayı Osmanlı ve Fransız arşivlerinden elde ettiği belge ve planlar ile zenginleştirmenin yanında gerek metin içinde gerekse de ekler kısmında transkripsiyonunu ve Fransızca çevirilerini yaptığı Osmanlıca belgeler üzerinden Osmanlıların tepkilerini de yabancı okuyucular için izlenebilir bir hale getirmiştir.

Doç. Dr. Özgür YILMAZ
Gümüşhane Üniversitesi